

UTVRĐENJA I REGULACIONI PLAN CAVTATA

LUKŠA BERITIĆ

Poluotočić na kojem leži gradić Cavtat, na kojemu je nekoć ležao stari Epidaurus, bio je pred konac XIX stoljeća s kopnene strane zatvoren gradskim zidom ispred kojeg je nekad bio i jarak dubine oko 20 metara pod morskom površinom, tako da je poluotok bio umjetno pretvoren u otok. Jarak je bio širok više od 20 metara. Gradski zid protezao se u duljinu od kojih 270 metara, bio je debeo 2 lakta (102,4 cm), a visina mu je bila s vanjske strane s kruništem oko 6 metara. Uza zid bile su četiri male četverouglaste kule. Kroz prvu kulu, tj. kroz najzapadniju, bila su dvostruka gradska vrata, i to tako da su vanjska vrata bila u istočnom zidu kule, a unutrašnja u sjevernome. Uz tu kulu kao i uz četvrtu, tj. uz najistočniju, bilo je izgrađeno u moru po jedno, tzv. zidno krilo, koje se protezalo dosta duboko u more. Ova zidna krila sprečavala su da nitko nije mogao ući u mjesto hodeći obalom uz temelje glavnog zida do njegova završetka, već se jedino moglo ući kroz gradska vrata. U drugoj kuli bila je tamnica, a u trećoj cisterna.

Zemljište unutar zida više je do vanjskoga, jer je sav materijal koji je bio iskopan iz jarka bio tu nasut radi boljeg utvrđenja zida. U zidu su u razmacima bile puškarnice kroz koje se moglo pucati na neprijatelja stojeći iza zida. Na vrhu zida bilo je krunište i uz njega obilazni hodnik, u početku od drva, koji se je namještao u vrijeme potrebe, a kasnije u vidu arkada na masivnim pilastrima.

Dok je još jarak postojao, preko njega je bio most u produženju sadašnjeg starog puta. Most je bio od drva na zidanim pilastrima. Preko mosta se dolazilo na put, koji je bio uz dio gradskog zida, i po njemu do vanjskih gradskih vrata.

Svrha izgradnje tih utvrda bila je uglavnom ta da bi se stanovništvo zapadnog dijela Konavala u slučaju opasnosti, sa svojom imovinom moglo hitno skloniti na sigurno mjesto. Dubrovčani su ta utvrđenja izgradili u toku XV i uzdržavali ih do konca Republike.

U početku 1427. godine Dubrovčani su kupili od Radoslava Pavlovića drugi, tj. zapadni dio Konavala, s Obodom i poluotočićem na kojem je nekad stajao stari grad Epidaur, matica Dubrovnika, nekad u posjedu Dubrovčana, to jest do 1302, kada im je bio oduzet.

Već 8. ožuka 1429. vijećano je u Vijeću umoljenih o obzidavanju poluotoka staroga grada i njegova pretvaranja u otok. Zaključak nije donesen već je predmet odložen.¹

Osamnaestog rujna izabrana su u Malom vijeću dva plemića, koja su imala poći u Cavtat te izvidjeti da li se poluotok može pretvoriti u otok: izmjeriti koliko je od jedne do druge obale prevlake, i ustanoviti da li je ona od zemlje ili od kamena, a pošto sve izvide, da dadu pismeni izvještaj.² Na temelju tog izvještaja dana 4. studenoga zaključeno je u Vijeću umoljenih da se u Cavtatu iskopa jarak od jednog do drugog mora, radi sklanjanja i očuvanja seljaka i njihovih životinja. Istog je dana također zaključeno da jarak bude širok 10 pasa (20.48 m), te da se zatraži od Velikog vijeća ovlaštenje rektoru, Malom vijeću umoljenih da uredi sve što bude trebalo za te radove.³ Osamnaestog istog mjeseca zaključeno je da se odrede trojica koja će ustanoviti i predložiti vijeću na koji će se način jarak u Cavtatu napraviti. Četiri dana kasnije donesen je opširni izvještaj te trojice o tome kako da se napravi jarak u Cavtatu.⁴

Sadržaj tog izvještaja je slijedeći: »Pošto se hoće preobratiti Cavtat u otok, radi sklapanja i spašavanja svih stanovnika Konavala i njihove imovine u slučaju opasnosti, pravo je da svi ljudi ove knežije, pošto se radi za njihovo dobro, pomognu što više i da se od toga rada nitko ne usteže. Da bi ovo po pravici i jednakosti hodilo, potrebno je da rektor i Malo vijeće pišu Konavojskom knezu, da popiše sve za posao sposobne ljude Konavala od 16 do 60 godina. Kada se popišu ovi ljudi, rektor i Malo vijeće odredit će tri nastojnika za gradnju jarka. Ovi pako pronaci će jednu odgovarajuću osobu za nadzor radova koja će morati stanovati u Cavtatu i nadzirati rad. Ovom licu, gore rečeni nastojnici odredit će platu.«

Jarak se ima iskopati od jednog do drugog mora kako je već određeno, širine 10 sežanja (pasa), dubine pod vodom 1 lakat ako bude moguće. Zemlja i materijal koji će se iskopati morali su se prenijeti u Cavtat. Kad se završi iskopavanja jarka i prenese materijal, nastojnici će se postarati da se pošalju u Cavtat majstori zidari da obzidaju jarak i da izgrade pilastre za most. Jarak se morao obzidati do iznad površine zemljišta, da kišnica ne može nanositi zemlju u jarak. Rad je trebao da započne početkom siječnja 1430, i to tako da knez Konavala šalje svako tri dana po 50 ljudi, to jest da prvih 50 radi 3 dana i onda dođu drugih 50 opet za tri dana, itd. Ti se ljudi neće plaćati jer rade za svoje potrebe. Da ne bi ljudi bježali s posla, nadzornik radova će ih svakog dana prebrojiti. Ako bi netko pobjegao, knez ga je imao kazniti globom od jednog groša. Naplaćena globa trebala je da pripadne općini. Nastojnici ovoga rada moraju dati napraviti i poslati u Cavtat 15 objetelica (kram-pova), 10 motika i 30 lopata.⁵

¹ Acta Consilii Rogatorum 4, f. 91.

² Acta Minori Consilii 4, f. 64v.

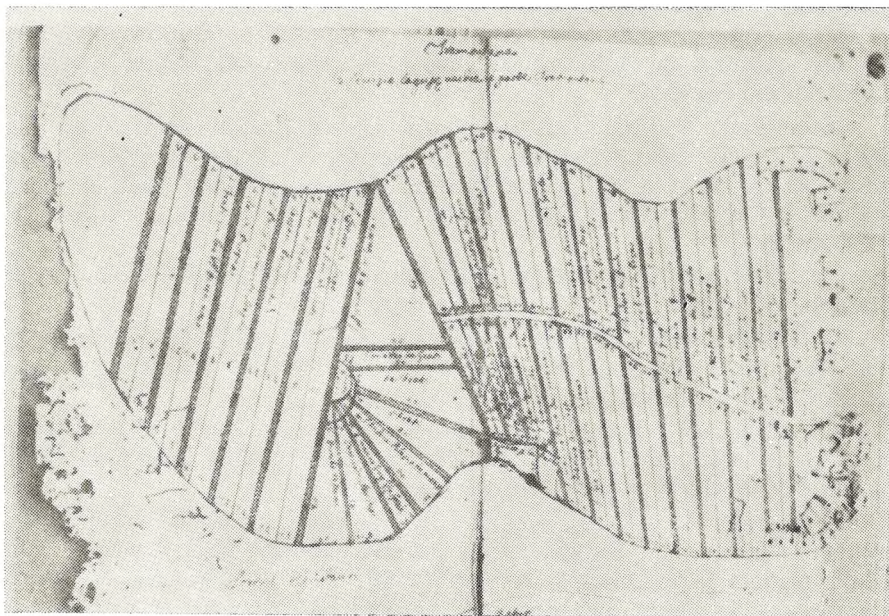
³ Cons. Rog. 4, f. 124.

⁴ Ibid. f. 126.

⁵ Ibid. f. 126v.

Radoslav Pavlović, koji se već bio pokajao što je prodao Dubrovčanima svoj dio Konavala, tvrdeći da im on nije prodao tu oblast da je oni utvrđuju. Uslijed toga nastale su nesuglasice između Dubrovčana i Radoslava. Zbog tih nesuglasica neki su se već bili i sklonili u Cavtat, ali kako je izgledalo da je opasnost prošla, dana 5. svibnja te, tj. 1430. godine, stavljaio je ovima na volju da ili ostanu u Cavtatu, ili da se vrate svojim kućama.⁶

Dvadeset sedmog istog mjeseca Vijeće umoljenih naredilo je nastojnicima jarka u Cavtatu da nastavte rad oko branja kamenja i pripre-

Plan Cavtata iz XV stoljeća

manja vapna. Malo nakon toga izbio je rat s Radoslavom, te je za obranu Cavtata poslano 15 strijelaca. Taj je broj zatim povišen na 31, ali je 28. srpnja određeno da se u Cavtatu ostavi samo 10 strijelaca Dubrovčana, a ostali da se premjeste na bojište na Ergatu, a mjesto njih da se pošalju u Cavtat unajmljeni Talijani.⁷

Uza sve to na utvrđivanju Cavtata i dalje se radilo, te se čini da je jarak već bio iskopan, jer je Malo vijeće dana 10. srpnja naredilo da se dade nastojnicima tog jarka 1.000 modija općinskog kreča, preuzetog od

⁶ Ibid. f. 160.

⁷ Ibid. f. 207.

Božidara.⁸ Čini se da je i izgradnja samog zida već dosta napredovala, jer je Vijeće umoljenih dana 3. listopada naredilo da se do jaruka s obje strane mora napraviti zidna krila (Allas). Svako to krilo trebalo je da bude dugo 15 sežanja.⁹ (30.72 m).

Desetoga istog mjeseca Vijeće umoljenih primilo je odredbu, sastavljenu od tri nastojnika određena za to, za izgradnju vojničkih nastamba u Veternu i u Cavtatu. Za Cavtat se kaže da se unutar ograde od kolja, gdje se nalazio neki stari zid dug oko 30 sežanja (oko 61.5 m), naprave stanovi za vojnike, i to tako da se taj zid u suho povisi za oko 2 lakta, i da se uza zid pokrije daskama »na jednu vodu« (na jedan pad). Za to je bilo potrebno 300 cijelih dasaka, od kojih je već bilo 200 u samoj ogradi, a 100 komada trebalo je donijeti iz Dubrovnika. Nastamba vojnika na tom mjestu imala je pridonijeti boljem čuvanju same koljne ograde.¹⁰

Šesnaestog siječnja 1431. spominju se već gradska vrata Cavtata. Toga je naime dana određeno da se otpusti, odnosno premjesti vratar vrata na cavtatskom zidu, a da kapetan plaćenih vojnika, koji se bude nalazio u Cavtatu, naredi da se zatvaraju vrata preko noći, a ključeve da drži uza se.¹¹

Tri dana kasnije određena su tri nastojnika za Cavtat koja su imala zadatak oko izgradnje i obzidavanja mjesta.¹²

Dvadeset osmoga srpnja odredilo je Vijeće umoljenih da od onih 50 Konavljana koji su bili unajmljeni za čuvanje Veterna petorica moraju čuvati Cavtat.¹³

U toj, tj. 1431. godini zaključen je mir između Dubrovčana i Pavlovića posredovanjem Turaka. U idućih nekoliko godina nema nikakvih novih zaključaka o utvrđivanju tog mjesta.

U godini 1441. srpski despot Đorđe Branković, bježeći od Turaka sklonio se u Dubrovnik. Budući da ga Dubrovčani nisu htjeli izručiti Turcima, nastala je zategnutost između Turske i Dubrovnika. Sultan Murat namjeravao je udariti na Dubrovnik. Dubrovčani, u strahu od navale tako jake i moćne vojske, poduzeli su sve što su mogli da se pripreme na obranu.¹⁴ Među ostalim počeli su pojačavati i naoružavati Cavtat. Sedmog ožujka Vijeće umoljenih ovlastilo je rektora i Malo vijeće da pošalju u Cavtat dva plemića sa stražom od ljudi koje izabere rektor i Vijeće, radi očuvanja Konavala i Staroga grada (Cavtata). Također i to da tamo pošalju i potrebne lađe.¹⁵

⁸ Min. Cons. 5, f. 46v.

⁹ Cons. Rog. 4, f. 238v.

¹⁰ Ibid. f. 240v.

¹¹ Min. Cons. 5, f. 90.

¹² Ibid. f. 94.

¹³ Cons. Rog. 5, f. 18.

¹⁴ S. Razzi, *La storia di Ragugia*, iz XVI stoljeća (izdanje Gelcicha 1903) s. 93. M. Zamagna, *Storia di Ragusa*, Trieste 1935. s. 183.

¹⁵ Cons. Rog. 7, f. 234v.

Trećega svibnja te godine Malo vijeće odredilo je dva plemića da s majstorom Onofriom della Cava pođu u Cavtat, pregledaju započeti zid i ispitaju što bi trebalo napraviti pa da o tome izvijeste Vijeće umoljenih.¹⁶ Dva dana kasnije potpisani su i odobreni radovi u Starom gradu (Cavtatu) prema nacrtu koji su Vijeću umoljenih predložili prije navedeni, za to određeni plemići.¹⁷ Istog dana je Malo vijeće odredilo tri nastojnika za te radove.¹⁸ Kako se iz tih zaključaka vidi, i na izgradnji cavtatskog zida sudjelovao je, barem savjetom i nacrtima, Onofrio della Cava.

Poslije tih zaključaka cijelih 10 godina nema nikakvih vijesti o cavtatskim utvrđenjima.

Opasnost od Turaka brzo je prošla. Sultan Murat, zadivljen postupkom Dubrovčana, koji su se radije izvrgli opasnosti rata nego da prekrše zadanu riječ i gostoprimstvo, uz njihovu spretnu diplomaciju, brzo se smirio, pa su opet uspostavljeni dobri odnosi.

U 1451. godini izbile su nesuglasice između Dubrovčana i Hercega Stipana Kosaće, zbog čega je kasnije došlo do rata. Herceg je nepravедno optužio Dubrovčane i nastojao svim silama da uništi Republiku. Dubrovčani, vrlo dobro informirani o prevrtljivosti i nakanama Hercegovim, počeli su, i prije formalnog početka rata, utvrđivati i spremati se na obranu. Među ostalim pripremama Vijeće umoljenih, dana šestog travnja te, tj. 1451. godine, ovlašćuje rektora i Malo vijeće da mogu dati zidati zid u Cavtatu i udesiti sve što vide da je potrebno za bolje utvrđenje toga mjesta.¹⁹ Istog je dana Malo vijeće naredilo nastojnicima Tumble da započnu i rad u Cavtatu, kako je naredilo Vijeće umoljenih.²⁰ Sedam dana kasnije ovlašćuju se nastojnici Cavtata da se mogu pogoditi s majstorima zidarima gradnje cavtatskog zida, i da im mogu dati do 28 perpera za svakih uzidanih 1.000 kamena. Zidati se moralo tako da novi zid bude iste debljine i visine kao i stari.²¹

Dvadeset sedmoga istog mjeseca naređeno je da se obitelji Konavala sklone u Cavtat i na Molunat. Tog su dana bila izabrana i dva plemića, koja su imala dočekati Hercega Stipana, ako bi došao u Konavle na svom putu u Herceg-Novu.²² Neko vrijeme poslije toga počeo je rat između Hercega i Dubrovčana, te je Herceg upao s vojskom u Konavle. Zbog toga, dana drugog srpnja, zaključeno je u Vijeću umoljenih da ukrcaju na lađe oružje, drvo i sve što se nalazi u Cavtatu, pa da sutradan otputuju u Dubrovnik.²³ Nakon toga je Herceg Stipan zauzeo Cavtat, i videći da ga neće moći držati kada Dubrovčanima dođe pojačanje, porušio je gradske zidine i napustio ga. Pošto je Dubrovčanima stiglo naručenih 1 000 plaćenika iz Italije, 24. kolovoza izglasana je velika odredba o pripremanju za ponovno zauzeće Konavala. U tački 10. i 11. te

¹⁶ Min. Cons. 8, f. 250.

¹⁷ Cons. Rog. 8, f. 3v.

¹⁸ Min. Cons. 8, f. 250v

¹⁹ Cons. Rog. 12, f. 49v.

²⁰ Min. Cons. 12, f. 235v.

²¹ Ibid. f. 237v.

²² Cons. Rog. 12, f. 61.

²³ Ibid. f. 96.

odredbe govori se o Cavtatu, i to: da se nakon zauzeća Cavtata pošalje na lađama toliko drva koliko je potrebno da se napravi ograda na mjestu gdje je bio zid i da se za taj rad moraju poslati svi drvodjelci. Također da treba poslati u Cavtat sve zidare, tako da čim Konavli budu oslobođeni, obnove porušeni cavtatski zid.²⁴

Osmoga studenoga zaključilo je Vijeće umoljenih da pošalju u Cavtat dvije oružane lađe,²⁵ a 4 dana kasnije naređeno je ratnim savjetnicima (sapientes guerre) da pošalju u Cavtat Jakobuca i Juliana iz Fana (zapovjednike talijanskih plaćenika) s inženjerom i s onima koje nađu za potrebno, da vide što bi bilo potrebno učiniti da se utvrdi to mjesto. Također da se pošalju dva broda radi udobnosti posade.²⁶ Prema zadnjem stavku tog zaključka izgleda da je Cavtat bio potpuno porušen, i zidine i kuće.

Dvadeset drugoga tog mjeseca ovlaštenu su savjetnici rata da pošalju u Cavtat konavoskog kneza sa 100 domaćih vojnika,²⁷ a tri dana poslije toga vijeća se u Vijeću umoljenih o obzidavanju Cavtata. Zaključak nije donesen, već je sve odgođeno za četvrti prosinca.²⁸ Dvadeset osmoga istog mjeseca ovlašćuju se gore rečeni savjetnici rata da pošalju u Cavtat 1.000 dasaka i 500 gredica. Taj materijal da uzmu s gradskih zidina Dubrovnika i odasvud gdje ima općinskih dasaka. Također, da se kupi tog materijala kod privatnika, po cijeni koju odrede tih pet savjetnika.²⁹ Istog dana su ta petorica ovlaštena da pišu konavoskom knezu u Cavtat i družini da i galioti (mornari s oružanih lađa) mogu raditi na utvrđivanju mjesta. Također se ovlašćuju da narede, pripreme i pošalju u Cavtat ljude, daske, drvo i sve što je potrebno za utvrđivanje tog mjesta. Kada sve to učine, da obavijeste kneza i njegovo vijeće, koji će onda sazvati Vijeće umoljenih da vijeća o predmetu Konavala. Osim toga, da pišu Nikoli Gučetiću, kapetanu Cavtata, da ne daje oružje u ruke onima za koje postoji sumnja da bi ga mogli nuditi na prodaju ili dati u ruke izdajnicima.³⁰

Nakon, četvrtoga prosinca jednoglasno je zaključeno u Vijeću umoljenih da se Cavtat obzida. Još je toga dana zaključeno da se odrede trojica koja će odrediti i određeno predložiti Vijeću umoljenih o obzidavanju Cavtata, to jest što je sve potrebno i na koji način da se zida.³¹ Istog dana određena su tri nastojnika da uzmu i pripreme potrebno za obzidavanje Cavtata.³² Malo vijeće je toga istog dana odredilo drugu trojicu koja su imala zadatak napisati odredbu o obzidavanju Cavtata.³³

Desetoga toga mjeseca jednostavno je zaključeno u Vijeću umoljenih da se piše kapetanu, njegovim savjetnicima i knezu Konavala da u ime Božje i blažene djevice Marije i zaštitnika sv. Vlaha uđu u Konavle, i da postave kneza i njegovu knežiju, te potrebne straže uz kneza i u sva

²⁴ Ibid. f. 127v.

²⁵ Ibid. f. 167.

²⁶ Ibid. f. 167v.

²⁷ Ibid. f. 177.

²⁸ Ibid. f. 178v.

²⁹ Ibid. f. 180.

³⁰ Ibid. f. 180v — 181.

³¹ Ibid. f. 184v.

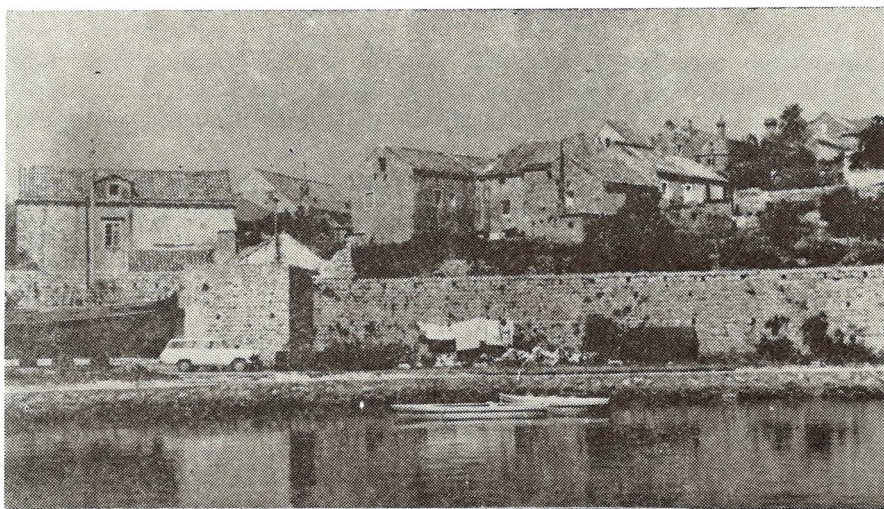
³² Ibid. f. 185.

³³ Min. Cons. 13, f. 31v.

mjesta knežije.³⁴ Sutradan je naređeno savjetnicima rata da pošalju u Cavtat dvije lađe općinskog kreča, koji se nalazio u Dvoru u Dubrovniku.³⁵ 14. tog mjeseca Vijeće umoljenih naređilo je nastojnicima određenim za obzidavanje Cavtata da novi zid sagrađe na starim temeljima i da započnu izgradnju triju kula, koje su se imale izgraditi uza zid.³⁶ Taj novi zid, koji je bio podignut na temeljima starog zida, bio je oko 60 m kraći od staroga, i to s istočne strane, gdje se još vide ostaci zida koji je porušio Herceg Stipan, a koji nije bio obnovljen.

Zauzeće Konavala brzo je napredovalo, te su već 15. tog mjeseca poslana u Cavtat dva ratna savjetnika da sa knezom i njegovim savjetnicima mogu početi otpuštati ljude iz vojske, kako bi mogli vršiti poljske radove.³⁷

Dvadeset petog siječnja 1452. naređilo je Malo vijeće da Đuras kamenar mora dati nastojnicima obzidavanja Cavtata lađu kojom se

Gradske zidine s kulom u Cavtatu

obično prenosi kreč. To uz prijetnju kazne od jednog mjeseca zatvora.³⁸ Sutradan je naređeno istim nastojnicima da moraju preuzeti sav kreč Petra Prodanela, koji se nalazi u Konavlima. Cijenu da odrede po svojoj savjesti.³⁹

Izgradnja zida brzo je napredovala, te je već 7. veljače Malo vijeće naređilo da jedan od trojice nastojnika mora ići sa zidarskim majstorima

³⁴ Cons. Rog. 12, f. 188.

³⁵ Min. Cons. 13, f. 33v.

³⁶ Cons. Rog. 12, f. 190.

³⁷ Ibid. f. 191.

³⁸ Min. Cons. 13, f. 43v.

³⁹ Ibid. f. 44.

u Cavtat radi završetka gradnje, i da tamo mora ostati do subote, ako rad ne završe prije. Koji će od njih trojice ići, neka oni sami među sobom odrede.⁴⁰ 26. istog mjeseca ponavlja se naređenje da jedan od nastojnika mora poći u Cavtat radi završenja zida, pod kaznom globe od 25 perpera.⁴¹

Iako je rat bio završen, ostavljaju se straže u Cavtatu, pa je 23. lipnja Vijeće umoljenih zaključilo da u Cavtatu ostane 40 vojnika Dubrovčana,⁴² a 19. kolovoza taj je broj smanjen na samo 20 strijelaca.⁴³

Trećega listopada Malo vijeće odredilo je trojicu da izrade odredbu (Providimento) o Cavtatu.⁴⁴ Sutradan Vijeće umoljenih naređuje da se ta odredba pismeno predloži.⁴⁵

Dvadeset prvoga studenoga zaključeno je u Vijeću umoljenih da se odredi jedan plemić koji će boraviti mjesec dana u Cavtatu sa 10 vojnika.⁴⁶ Tri dana kasnije izabran je taj plemić s naslovom kapetana Cavtata.⁴⁷ To je bio prvi kapetan Cavtata u osobi Marina P. Menčetića. U početku su ti kapetani Cavtata bili čisto vojna lica, koja su poslije preuzela i upravnu vlast, i kao takvi ostali do ukinuća Republike.

Drugoga siječnja 1453. Malo vijeće naredilo je, pod kaznom globe, nastojnicima cavtatskih zidina da izaberu jednoga među sobom, koji će najkasnije u idući ponedjeljak poći tamo radi dovršenja nekih radova koji su se imali završiti.⁴⁸ Tri dana poslije toga naređeno je da naprave jednu kućicu za vratara cavtatskih vrata.⁴⁹

Četvrtoga svibnja zaključeno je u Vijeću umoljenih da se kreč koji se nalazio u Cavtatu upotrijebi za izgradnju utvrđenja tog mjesta,⁵⁰ a pet dana kasnije ovlašten je knez (rektor) i Malo vijeće da oružje, barut i bombe, koje se nalaze u Cavtatu, dadu prenijeti u Dubrovnik.⁵¹

Dvadesetoga siječnja 1454. zaključeno je u Vijeću umoljenih da se zidna krila cavtatskog zida, koja su se već bila započela zidati, produže više u more, tako da nitko ne može ući u mjesto ni izaći iz njega, osim kroz vrata.⁵² Dvadeset petoga lipnja Vijeće umoljenih ovlastilo je kneza (rektora) i Malo vijeće da pronađu i pošalju tri osobe radi čuvanja kuća, vrata, zida i cijelog »otoka« Cavtata.⁵³

Šestoga kolovoza 1455. ovlašteni su knez i Malo vijeće da mogu potrošiti do trideset perpera i da pošalju u Cavtat jednog plemića s dvojicom sluga za 15 dana, i da narede da ljudi iz Konavala vrše straže po noći i po danu, kako bude potrebno.⁵⁴ Već sutradan šalje se u Cavtat oružana lađa i trideset ljudi za čuvanje mjesta.⁵⁵ Ta pooštrenja straža u Cavtatu i Konavlima bila su u vezi s dolaskom Hercega Stipana, kome Dubrovčani, i pošto su se s njim izmirili, nijesu vjerovali.

⁴⁰ Ibid. f. 45.

⁴¹ Ibid. f. 50v.

⁴² Cons. Rog. 13, f. 39.

⁴³ Ibid. f. 73.

⁴⁴ Min. Cons. 13, f. 84.

⁴⁵ Cons. Rog. 13, f. 91.

⁴⁶ Ibid. f. 113v.

⁴⁷ Ibid. f. 114.

⁴⁸ Min. Cons. 13, f. 102.

⁴⁹ Ibid. f. 102v.

⁵⁰ Cons. Rog. 13, f. 189v.

⁵¹ Ibid. f. 192.

⁵² Cons. Rog. 14, f. 8.

⁵³ Ibid. f. 69.

⁵⁴ Ibid. f. 190.

⁵⁵ Ibid. f. 191v.

Nakon smrti Hercega Stipana 1466. Turci zauzeše dijelove Hercegovine, pa i sam otočić Posrednicu i utvrdu Brštenik na Neretvi, koja su mjesta bili prije zauzeli Dubrovčani. Razumljivo je da su se Dubrovčani, iako su bili u dobrim odnosima s Turcima, pobjegli da Turci ne bi prekoračili i njihovu granicu. Zbog toga je Vijeće umoljenih dana 3. studenoga zaključilo, među ostalim, da se stanovnici knežije Konavala povuku u Cavtat i na Molunat. Istog dana je zaključeno da se odrede trojica koja će predložiti odredbu o tom povlačenju.⁵⁶ Ta odredba primljena je i potpisana dana 23. istog mjeseca, ali je napisana u knjigu Vijeća istom 11. prosinca.⁵⁷ U toj odredbi o Cavtatu kaže se ovo: Da se odredi jedan plemić za Cavtat i da se pošalju dvije lađe sa po 8 naoružanih ljudi. Po jedna lađa trebala je da stražari sa svake strane mjesta. Obavezuju se ljudi iz kaznačine Obođ da moraju svaku noć spavati u Cavtatu. U Cavtat i na Molunat povlače se obitelji Konavljana, dok ljudi sposobni za oružje trebaju da čuvaju knežiju i svoje kuće. Plemić određen za Cavtat bio je dužan da daje urediti zidine tako da u slučaju potrebe ljudi mogu stajati na zidinama radi obrane. Zbog toga da se moraju poslati daske, drvo, majstori i sve potrebno. Onaj plemić koji bude tamo poslan odgovarat će za materijal.⁵⁸

Osamnaestoga istog mjeseca naredilo je Malo vijeće da se pošalju u Cavtat dvije bombarde, 10 pušaka, dva tarasa, 10 balista, 15 sabalja, sanduk veretona za baliste, kamene kugle za bombarde, olovne za tarase i jedna bačva baruta.⁵⁹ Dva dana nakon toga ovlašćuju se knez i Malo vijeće da pošalju u Cavtat daske, drvo i ostale potrebne predmete.⁶⁰

Dvadeset osmoga prosinca riješeno je u Vijeću umoljenih o podjeli Cavtata i Molunata, te je zaključeno da se odrede trojica koja će to narediti i pismeno prikazati Vijeću tu podjelu.⁶¹ Odredba o podjeli Crne Gore (Molunata) i zaključak o podjeli u Cavtatu doneseni su istom 1471, te ćemo o tome govoriti kad budemo govorili o toj godini.

Četvrtoga siječnja 1468. godine šalju se još dva plemića u Cavtat koji su s dotadašnjim kapetanom morali predvidjeti sve potrebno i u pogledu materijala, i u pogledu vojnika.⁶²

Šesnaestoga tog mjeseca Malo vijeće određuje tri nastojnika za obzidanje Cavtata. Treba da ga obzidaju onako kako je to bilo prije nego što je Herceg Stipan srušio te zidine.⁶³ Ovdje se po svoj prilici mislilo na produženje obnove i onog dijela porušenog zida koji od zadnje kule prema istoku ide uz obalu poluotočića, a koji dio nikada nije bio obnovljen. Jedanaestoga veljače Vijeće umoljenih ovlastilo je kneza i Malo vijeće da dadu obzidati Cavtat onako kako smatraju za najbolje i najpotrebnije.⁶⁴ Dvanaestoga ožujka Malo vijeće ovlašćuje nastojnike obzidanja Cavtata da mogu potrošiti do 100 perpera za gradnju još jedne kule.⁶⁵

⁵⁶ Cons. Rog. 19, f. 278.

⁵⁷ Ibid. f. 284v.

⁵⁸ Ibid. f. 290.

⁵⁹ Min. Cons. 17, f. 110v — 111v.

⁶⁰ Cons. Rog. 19, f. 295.

⁶¹ Ibid. f. 296.

⁶² Cons. Rog. 20, f. 1.

⁶³ Min. Cons. 17, f. 118.

⁶⁴ Cons. Rog. 20, f. 17v.

⁶⁵ Min. Cons. 17, f. 132.

Prema tim zaključcima Vijeća i uspoređivanju ostataka zida na licu mjesta, dolazimo do ovog zaključka: Stare prvobitne zidine Cavtata, osnovane 1429, bile su bez kule i protezale su se od sadašnje izgrađene cavtatske obale do inkluzivno onih temelja zidina na istočnoj obali poluotočića. Od toga zida išla su u more dva tzv. zidna krila, jedno kod samih vrata, a drugo na mjestu gdje je početkom ovog stoljeća bila sagrađena klaonica. Te je zidine porušio Herceg Stipan 1451. godine. Dubrovčani su odmah nakon toga obnovili zid, ali samo od zapadne obale do zidnoga krila bivše klaonice, i uz taj zid sagradili 3 kule; tj. kulu gradskih vrata, kulu u kojoj su bili zatvori i kulu koja jedina još postoji i u kojoj je cisterna. U toj, to jest 1468. godini, namjeravalo se da se obnovi i onaj dio zidina od istočnoga zidnog krila dalje. Naknadno su promijenili odluku, pa su kod istočnoga zidnog krila sagradili kulu kao zaglavak samog zida. Ta je kula bila veća od ostalih, a da je bila naknadno sagrađena, svjedoči nam činjenica da njezino zidno kamenje nije bilo spojeno sa samom zidinom.

Već 17. siječnja te godine Vijeće umoljenih donijelo je raspored Konavljana po decenima (desetinama), tj. koje se desetine treba da sklone u Cavtat, a koje u Crnu Goru (Molunat), i tko treba da čuva kuću kneza, kuću kancelara i samostan.⁶⁶

U 1471. god. dubrovački poslanici predali su sultanu samo 3.000 dukata za harač mjesto uobičajenih 5.000, ispričavajući se da ne mogu platiti još te 2.000 dukata. Prije nego što su se poslanici vratili u Dubrovnik, Turci provale u Konavle paleći i robeći, pa su zbog toga bili primorani da ubuduće mjesto dotadašnjih 5.000 plaćaju 8.000 dukata.⁶⁷ Zbog te opasnosti prvog srpnja Vijeće umoljenih naređuje da se završe zidine Cavtata i Crne Gore (Molunta) i da se u ta dva mjesta povuku obitelji Konavljana. Za dovršenje zidina neka se uzme iz depozita 500 perpera.⁶⁸ Na temelju toga naređenja Malo vijeće dana 8. istog mjeseca određuje 3 nastojnika za te radove.⁶⁹ Dvadeset osmoga studenoga zaključeno je u Malom vijeću da se uzme 8 ljudi za noćne straže zidina u Cavtatu, i to za 4 stražarska mjesta, za svako po dva čovjeka.⁷⁰

U ovoj godini izvršena je podjela Crne Gore (Molunta) na čestice, prema zaključku Vijeća umoljenih iz 1467, pa je o tome napisana opširna odredba.⁷¹ S obzirom na Cavtat stvar stoji malo drukčije. Već prilikom diobe Konavala 1427. godine pojedini deceni (desetine) dobili su svoj dodatak (giunta) i u Cavtatu, ali je bilo određeno da se na tim dodacima zidaju kuće i skladišta. U toj tj. 1471. godini, i to 17. ožujka, Vijeće umoljenih donijelo je zaključak o podjeli tih dohodaka na sve one koji su bili vlasnici pojedinih dijelova dotičnih decena.⁷² Najstariji

⁶⁶ Cons. Rog. 20, f. 9 — 10v.

⁶⁷ S. Razzi, op. cit. s. 105.

⁶⁸ Cons. Rog. 21, f. 107v.

⁶⁹ Min. Cons. 18, f. 114v.

⁷⁰ Ibid. f. 145.

⁷¹ Ibid. f. 125v — 126.

⁷² A. Degl' Ivellio, Saggio d'uno studio storico-critico sulla Colonia e sul Continaggio nel territorio di Ragusa. Dubrovnik 1873. s. 52.

Knežev dvor u Cavtatu

sačuvani regulacioni plan Cavtata, naime plan dodataka s oznakom vlasnika, odnosno naslovnika decena (desetine) i s rasporedom ulica, nalazi se u biblioteci Male braće u Dubrovniku. Sačuvani primjerak plana ne može biti iz 1427, pa niti iz 1471, već istom iz druge polovine XVI stoljeća. Naime, na planu se vidi i gradski zid s kulama i kuća kapetana naslonjena na zidine. Kako smo vidjeli, kule su građene 1452, a Dvor (kuća kapetana) građen je istom 1555 — 1558. godine. Spomenuti plan jedino može biti kopija staroga plana iz 1427, na koju je onaj koji ga je precrtavao, gledajući očima XVI stoljeća, ucrtao i objekte, koji su u njegovo doba postojali, pa ako ih u originalnom planu i nije bilo. Raspodjela ulica na tom planu uglavnom odgovara sadašnjem rasporedu.

Osamnaestoga prosinca 1473. zaključeno je u Malom vijeću da se izda 100 litara bronce da se salije jedno zvono, koje će se postaviti na

zidine Cavtata, radi dozivanja stražara.⁷³ Takva su zvona bila i na zidinama Dubrovnika i Stona.

Devetoga travnja 1475. Malo vijeće naredilo je nastojnicima oružane da izdadu Marinu Gunduliću i Nikoli Ranjini ovo oružje koje će ovi poslati u Cavtat: 10 kopalja, dvije bombardele, 6 tarasa i jednu bačvu baruta. Imenovani su bili odgovorni za povratak tog oružja, kao i za povratak dviju tarasa koje su se nalazile u Cavtatu.⁷⁴

Sedamnaestoga ožujka 1480. godine naredilo je Malo vijeće nastojnicima da izdadu za Cavtat 2 tarasa, 4 mjedena i 2 željezna topa, 50 olovnih kugla i 100 litara baruta.⁷⁵

Petoga svibnja 1509. Vijeće umoljenih ovlastilo je kneza i Malo vijeće da dadu popraviti kulu u Cavtatu, koju je more potkopalo.⁷⁶ Kula o kojoj je ovdje riječ morala je biti jedino ona prva sa strane Tihe, koja je pala žrtvom gradnje puta oko Cavtata i gradnje klaonice.

Te utvrde čuvale su se i uzdržavale i kasnije. Tako je 7. lipnja 1608. naredeno kapetanu Cavtata da uzme 7 ljudi iz svoje kapetanije za noćne stražare i da mora imati 12 pušaka, uračunavajući i dva tzv. puškona,⁷⁷ (velike teške puške za pucanje sa zidina).

Dvadeset devetoga travnja 1621. naredeno je nastojnicima oružane da izdadu kapetanu Cavtata 6 arkebuza s priborom, 50 kugla za zidinske arkebuze i 10 libara baruta.⁷⁸

Prema inventaru oružane i Arsenala iz 1624. godine u Cavtatu su bila 2 musketona za pucanje sa zidina, 4 mušketa i 8 arkebuza, s odgovarajućim priborom.⁷⁹

Dvadeset četvrtoga travnja 1629. god. naredeno je nastojnicima oružane da novom kapetanu Cavtata izdadu 6 musketa s priborom i novi pribor za dva musketona za zidine koji se već nalaze u Cavtatu u kapetanovoj palači.⁸⁰

Ovim bi uglavnom, bili iscrpljeni zaključci vijeća koji govore o izgradnji utvrda Cavtata i o njihovom naoružanju. Napomenut ćemo još dvije gradnje, koje iako ne spadaju u utvrđenja, imaju tu vezu s njima što su bile naslonjene na same zidine. Sedmoga travnja 1579. primilo je Vijeće umoljenih nasljednika pok. Bernarda Ruska Pucića, koji je oporučno ostavio da se s vanjse strane, kod vrata Cavtata, sagradi jedan trijem (loža), pod kojim bi se mogli sklanjati od nevremena Konavljani koji čekaju da se otvore gradska vrata. Trijem je imao biti naslonjen na zid, počevši od kule u kojoj su bili zatvori, idući prema vratima, a trebalo je da bude dug 20 lakata. U slučaju pak da krov trijema mora biti

⁷³ Min. Cons. 19, f. 77.

⁷⁴ Ibid. f. 224v.

⁷⁵ Min. Cons. 21, f. 125.

⁷⁶ Cons. Rog. 31, f. 104v.

⁷⁷ Cons. Rog. 81, f. 188.

⁷⁸ Cons. Rog. 87, f. 191v.

⁷⁹ Gvardie et armamento 43, f. 123, 123v. i 124.

⁸⁰ Cons. Rog. 91, f. 129 — 129v.

visok koliko je i gradski zid, nasljednici oporučitelja se obavezuju da će na tom mjestu podići zid na svoj trošak toliko koliko je potrebno, da se nitko s krova ne bi mogao popeti na zid.⁸¹ Također je bila naslonjena na gradske zidine, ali sa unutrašnje strane, i palača cavtatskog kapetana, zvana i Cavtatski dvor, koja je sagrađena 1555 — 1558. godine.

Zidine i kula Cavtat, kako smo ih opisali na početku i kako ih vidimo u starim katastralnim planovima, bile su potpuno sačuvane sve do pred sam konac prošlog stoljeća. Jedino je prije bio zasut gradski jarak. kojega nema ni u najstarijim austrijskim katastralnim planovima, navodno napravljenim 1837. godine. Same zidine bile su u zemljišnim knjigama uknjižene kao državno dobro.⁸²

Godine 1894, radi tobožnjeg poljepšavanja, cavtatska općina kupila je i srušila gradska vrata.⁸³ Tom prilikom srušeno je i zapadno zidno krilo i zid od vrata do obale.

Godine 1909, veći dio zida, i to od dvorišta dvora, pa sve do inkluzivno predzadnje kule, prodan je obitelji Kатуšić-Lukača, koja je naknadno uspjela poništiti i sam broj čestice.⁸⁴ Velik dio tog zida sakrivaju novije građevine.

Napokon 1932. dio zida između treće i četvrte kule prodan je Antunu Stanošu iz Cavtata,⁸⁵ tako da je ostao kao općenarodna imovina samo onaj komadić porušenog zida koji Dubrovčani, otkako je zidine Cavtata porušio Herceg Stipan, više nijesu obnovili. Primjećujemo da je u doba ove posljednje prodaje zidina Cavtata u Dubrovniku postojalo Nadleštvo za spomenike i umjetnine.

Kako se iz ovoga vidi, koliko počasni konzervatori za vrijeme bivše Austrije, toliko i pravi konzervatori, šefovi Nadleštva za spomenike i umjetnine u doba stare Jugoslavije, nijesu ni prstom makli da se sačuva ovaj interesantni spomenik starog Dubrovnika, koji nije nikome smetao, osim možda onima koji su ga htjeli prisvojiti u svoje lične svrhe.

Danas se od cijelog cavtatskog gradskog zida vidi samo jedan komadić kod dvora, i dio od Vragolove kuće prema uvali Tihoj, na kojem je dijelu i jedina sačuvana kula.

⁸¹ Cons. Rog. 65, f. 68v — 69.

⁸² Zemljišni uložak 189, K. O. Cavtat.

⁸³ Zapisnik sjednice Općinskog vijeća od 10. XII 1890. br. 1735 (Bogišićeva biblioteka u Cavtatu).

⁸⁴ Zemljišni uložak 64, K. O. Cavtat.

⁸⁵ Zemljišni uložak 189 i Zemljišni uložak 360, K. O. Cavtat.

УКРЕПЛЕНИЯ И РЕГУЛЯЦИОННЫЙ ПЛАН ЦАВТАТА

Лушка Беритич

На полуострове, на котором когда то лежала главная часть старого, разрушенного аvarами и славянами поселка Э п и д а у р а, жители будущего города Дубровника - дубровчане заложили поселок, нынешний Цавтат. Они в 1427 году купили от Радослава Павловича западную часть Конавля. При разделении на десятки - „децене“, которую провели в 1429 году, каждый „децен“ получал в придачу и маленький участок земли в Цавтате. Эти участки были предназначены для постройки домов и складов. К домам должен был быть обеспечен доступ. Так получилось правильное распределение улиц. Цель основания такого города была в том, чтобы жители в случае опасности могли найти защиту для себя, своего имущества и скота.

Полуостровок со стороны материка огородили стеной и каналом, шириной больше 20 метров, а глубиной около полуметра. Таким образом полуостровок стал островом.

На войне, которую дубровчане вели с воеводой-герцегом Степаном Косачем в 1451 году, герцег завоевал Цавтат, разрушил стены и дома. Когда дубровчане в том же году освободили Цавтат, они стали возобновлять стены. Новоустроенные стены были усилены четырьмя четырехугольными башнями-крепостями, и двумя так называемыми „стенными крыльями“, которые с самой восточной и с самой западной башни продолжались глубоко к входам моря в канал. Это было сделано для того, чтобы не допустить кому нибудь идти вдоль стены незаметно прийти на островок. В западной части были сделаны городские ворота.

Городские стены укреплялись и совершенствовались еще в 1471 году, когда коновляне, боясь турок, отступили в Цавтат и Черногорию (Молунат).

Все время существования Дубровачкой республики, Цавтатские крепости сохранялись и о них заботились. Ров частично засыпан в первой половине 19-го столетия, поэтому он не обозначен ни в самых старых австрийских картах из 1837 года. Стены были в подной сохранности до 1894 года, когда якобы по эстетическом соображениям были разрушены часть стены и городские ворота. После того одна часть стен была продана частным лицам, как материал для постройки домов. Во время довоенной Югославии распродана и оставшая часть городских стен. Сейчас можно еще видеть остатки городской стены около княжеского дворца („кнежевог двора“) и часть в направлении к Тихой, где и сейчас еще стоит одна сохранившееся башня.